

Узун В.В.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Яблонський А.І.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ГЕНДЕРНІ ФАКТОРИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Стаття присвячена вивченню гендерних факторів та їх впливу на формування професійної ідентичності майбутніх психологів. Вона аналізує, як гендерні стереотипи та соціальні очікування можуть впливати на вибір спеціалізації, формування професійних цінностей та кар'єрні орієнтири студентів, які навчаються на факультетах психології.

Професійна ідентичність є важливим аспектом особистісного та професійного розвитку, що визначає самооцінку, цінності та кар'єрний шлях фахівця. Гендерні стереотипи, сформовані суспільством, можуть впливати на вибір спеціалізації, професійні пріоритети та навіть взаємини між психологами різної статі в професійному середовищі. У роботі аналізуються теоретичні підходи до вивчення гендерної ідентичності, її взаємозв'язок з професійними цінностями, а також практичні наслідки цього впливу для майбутніх фахівців у галузі психології.

У статті вивчено та розглянуто вплив гендерних факторів на формування професійної ідентичності студентів-психологів. Зокрема, досліджено, як гендерні стереотипи та соціальні очікування впливають на вибір спеціалізації у психології, професійні цінності, етичні стандарти та кар'єрні орієнтири майбутніх фахівців. Окремо розглянуто відмінності між чоловіками та жінками у професійному самовизначенні, а також вплив цих відмінностей на навчальний процес та подальший професійний розвиток. У статті аналізуються як кількісні, так і якісні дані, отримані за допомогою анкетування та інтерв'ю студентів.

Метою дослідження є виявлення основних гендерних факторів, що впливають на професійну ідентичність, та аналіз того, як ці фактори проявляються на різних етапах підготовки психологів. Дослідження передбачає використання кількісних і якісних методів для збору даних, включаючи анкетування студентів психології та інтерв'ю. Особлива увага приділяється вивченню гендерних відмінностей у формуванні професійних цінностей та виборі спеціалізації.

Результати дослідження можуть стати основою для розробки рекомендацій щодо покращення навчальних програм для студентів психології, зокрема шляхом усунення гендерних стереотипів та створення сприятливого середовища для рівноправного професійного розвитку незалежно від гендеру.

Ключові слова: гендерні фактори, професійна ідентичність, гендерні стереотипи, спеціалізація в психології, професійні цінності, гендерна ідентичність, кар'єрні орієнтири, студенти-психологи, професійний розвиток.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві питання гендеру набуває все більшого значення, зокрема у контексті професійної ідентичності. Майбутні фахівці у сфері психології перебувають під впливом гендерних стереотипів, що можуть формувати їхні професійні цінності, вибір спеціалізації та взаємодію з клієнтами. Дослідження гендерних факторів є важливим для розуміння того, як майбутні психологи формують своє професійне «Я», як вони усвідомлюють власну роль у професійній сфері та які наслідки має це для їхньої кар'єри.

Ряд дослідників (С. Бем, Б. Волков, Н. Пряжиков та ін.) гендерну ідентичність визначають як базову структуру соціальної ідентичності, що характеризує особистість з погляду її належності до чоловічої або жіночої групи, при цьому найбільш значуще, як сама людина себе визначає. Поняття «гендерна ідентичність» включає взаємопов'язані компоненти: статеву належність, сексуальна орієнтація, «сексуальні сценарії», гендерні стереотипи і гендерна перевага [5].

Зокрема Данилова А. [3] відзначила, що гендерні стереотипи справді мають вплив на вибір

спеціалізації. Жінки частіше обирають спеціалізацію, що пов'язані з підтримкою і допомогою, такі як клінічна психологія або психологія розвитку, тоді як чоловіки частіше обирають спеціалізації, орієнтовані на дослідження або консультування в бізнесі.

Результати дослідження Лебедьової О. [7] показали, що чоловіки та жінки мають різні підходи до формування професійних цінностей. Жінки більше фокусуються на аспектах допомоги та етики, в той час як чоловіки частіше акцентують увагу на результатах та досягненнях у професії, отже жінки і чоловіки мають різні ціннісні орієнтації та очікування, що може впливати на їх кар'єрний шлях і професійний розвиток.

Дж. Марсія був одним із перших дослідників ідентичності. Він визначив її як «структуру Его – внутрішню, таку, що створюється самостійно, динамічну організацію потреб, здібностей, переконань та індивідуальної історії» [12]. Він висунув припущення, що така гіпотетична структура проявляється феноменологічно через принцип «рішення проблем»: вирішення будь-якої життєвої проблеми робить певний внесок у досягненні ідентичності.

Дж. Марсія описав чотири статуси (стани) ідентичності, а саме:

1) розмита ідентичність (дифузна) – стан, коли індивід ще не зробив відповідального вибору, наприклад, професії або світобачення, що робить його «образ Я» розпливчастим і невизначеним;

2) передчасна ідентичність – характеризується тим, що людина формально робить вибір цілей, цінностей, але у неї відсутня внутрішня впевненість у правильності вибору, тому що цей вибір зробила не сама людина, а її оточення;

3) мораторій – стосується людини, яка знаходиться у кризовому стані ідентичності й активно намагається вийти з нього, випробовуючи різноманітні альтернативні варіанти (як правило, люди від мораторію переходять до здобутої ідентичності);

4) здобута ідентичність – цим статусом володіє людина, яка пройшла через кризу, сформувала деяку сукупність знань про себе, про свої цілі, цінності та про свої переконання [12].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження впливу гендерних факторів на формування професійної ідентичності студентів-психологів.

Основними завданнями є вивчення гендерних стереотипів, що впливають на вибір спеціалізації та кар'єрний розвиток майбутніх фахівців, аналіз гендерних відмінностей у формуванні професійних цінностей та етики, а також дослідження

соціальних і особистісних гендерних уявлень, що формують професійну ідентичність.

Виклад основного матеріалу. Гендерна ідентичність, як складова загальної ідентичності особистості, впливає на вибір професії, визначення професійних цілей та орієнтацій, а також на особливості професійної самореалізації. У контексті психологічної науки, яка традиційно привертає значну кількість представників обох статей, дослідження гендерних аспектів професійної ідентичності стає особливо актуальним.

Гендерна ідентичність визначається як внутрішнє відчуття особи щодо власної гендерної приналежності, яке може або не може збігатися з біологічною статтю.

Гендерна ідентичність є більш широким поняттям, ніж статево рольова ідентичність, оскільки гендер включає в себе не тільки рольовий аспект, а й, наприклад, образ людини в цілому (від зачіски до особливостей одягу). Також поняття гендерна ідентичність не є тотожним поняттю сексуальна ідентичність. Сексуальна ідентичність може бути описана з точки зору особливостей самосприйняття і самопредставлення людини в контексті її сексуальної поведінки в структурі гендерної ідентичності.

Гендерна ідентичність – усвідомлення свого зв'язку з культурними визначеннями мужності та жіночності [6]. Це поняття охоплює суб'єктивний досвід і являє собою психологічну інтеріоризацію чоловічих і жіночих рис у процесі взаємодії «Я та Інші». У межах цього підходу гендер розуміється як організована модель соціальних відносин між жінками і чоловіками, не тільки характеризує їх міжособистісне спілкування і взаємодію в сім'ї, а й визначає їхні соціальні відносини в основних інститутах суспільства. Гендер, таким чином, трактується як один із базових вимірів соціальної структури суспільства, який разом з іншими соціально-демографічними і культурними характеристиками (раса, клас, вік) організовує соціальну систему.

Жіноча ідентичність – відношення себе до категорії жіночої соціальної групи і відтворення відповідних гендерно-зумовлених ролей і самопрезентацій [1]. Конструювання жіночої ідентичності безпосередньо пов'язують зі специфічним «жіночим досвідом». Його отримують у процесі соціалізації дівчаток з дитячого віку, у створенні гендерно-нормованого способу поведінки, значна роль інститутів соціалізації (сім'я, ровесники, а також ЗМІ, які відстоюють гендерні рольові стереотипи).

Чоловіча ідентичність – категоризація себе як представника чоловічої соціальної групи і відтво-

рення гендерно-зумовлених ролей, диспозицій, самопрезентації [1]. Визнання та використання категоризації себе за ознакою статі залежить не стільки від індивідуального вибору, скільки біологічно обумовлена і соціально примусова. Центральною характеристикою чоловічої ідентичності є потреба домінувати, яка нерозривно пов'язана з чоловічої гендерною роллю.

Професійна ідентичність, в свою чергу, стосується розуміння себе у контексті обраної професії та відповідності між особистими цінностями та професійними ролями [2].

Професійна ідентичність є важливим аспектом особистісного та професійного розвитку, що визначає ефективність діяльності спеціаліста, його адаптацію в професійному середовищі та задоволеність роботою. Формування професійної ідентичності майбутніх психологів є складним і багатограним процесом, що включає різноманітні фактори, зокрема гендерні особливості.

Професійна ідентичність впливає на рівень мотивації до професійної діяльності, визначає цілі та способи їх досягнення. Вона формує внутрішню мотивацію до саморозвитку, підвищення кваліфікації та професійної самореалізації.

Професійна ідентичність є динамічною і змінюється протягом життя під впливом різних факторів, таких як професійний досвід, зміни у професійній діяльності, особистісний розвиток та зміни в соціальному контексті. Ця гнучкість дозволяє адаптуватися до нових викликів і можливостей у професійній сфері.

Професійна ідентичність включає систему цінностей, які особистість вважає важливими у своїй професійній діяльності. Це може бути орієнтація на етику, соціальну відповідальність, професійну честь і відповідальність перед клієнтами та суспільством.

Гендерні стереотипи, які асоціюють певні професії з певними гендерами, можуть впливати на кар'єрні вибори та професійний розвиток. Наприклад, вважається, що психологічна діяльність більше підходить для жінок, що може впливати на вибір спеціалізації і кар'єрний розвиток як чоловіків, так і жінок у цій сфері [8].

Згідно з теорією соціальних ролей, гендерні стереотипи можуть впливати на формування професійних ідентичностей, оскільки вони задають певні очікування і норми, які визначають, які професії «підходять» для певного гендеру [10].

Гендерні стереотипи можуть впливати на схильність студентів до певних напрямків у психології. Жінки можуть бути більш залучені до напрямків, пов'язаних із сімейною терапією

чи дитячою психологією, тоді як чоловіки – до когнітивно-біхевіоральної терапії або психофізіології, але бути менш схильні до керівних посад або академічної кар'єри через суспільні стереотипи, що ставлять під сумнів жіночі лідерські здібності або через внутрішній конфлікт між кар'єрою та сімейними обов'язками. Це може знижувати рівень впевненості у побудові професійної ідентичності.

Гендерні фактори суттєво впливають на формування професійної ідентичності студентів-психологів, оскільки гендер відіграє важливу роль у соціальних очікуваннях, культурних нормах та індивідуальному самоусвідомленні. Психологія, особливо в клінічному напрямку, часто асоціюється з жіночою працею через стереотипи про «емпатійність», «турботливість» і «чуттєвість», що може впливати на студентів-чоловіків. Вони можуть відчувати зовнішній тиск або сумніви у виборі професії, яка вважається «нечоловічою».

Жінки в психології часто мають більше рольових моделей, які підтверджують їх вибір кар'єри, оскільки більшість практикуючих психологів та викладачів цієї галузі – жінки. Чоловіки можуть відчувати дефіцит таких моделей і це може впливати на їх професійне самовизначення.

Для студентів-психологів важливо усвідомлювати виклики, з якими вони можуть стикнутися в професійному середовищі через гендерні фактори. Це включає:

– Гендерні упередження у роботі з клієнтами: Чоловіки-психологи можуть стикатися з недовірою від клієнтів у «жіночих» сферах (наприклад, сімейна або дитяча психологія), тоді як жінки можуть відчувати тиск у «чоловічих» сферах (психологія спорту, організаційна психологія).

– Баланс роботи та особистого життя: Суспільні очікування щодо ролі жінок у сім'ї можуть створювати додаткові труднощі для жінок у психологічній практиці, особливо якщо йдеться про балансування між роботою і доглядом за дітьми.

– Питання лідерства: Чоловіки у психології можуть відчувати більшу підтримку у прагненні до лідерства, тоді як жінки можуть стикатися з гендерною упередженістю щодо своїх можливостей займати керівні посади.

Отже, гендерні фактори відіграють ключову роль у процесі формування професійної ідентичності майбутніх психологів. Ці фактори можна умовно поділити на дві категорії: особисті гендерні уявлення (індивідуальні установки та переконання) та соціальні гендерні стереотипи (очікування суспільства щодо гендерних ролей) [4].

Особисті гендерні уявлення включають те, як майбутні психологи сприймають свій гендер і роль, яку вони планують відігравати у професії. Важливим аспектом є самосприйняття: жінки можуть підсвідомо обирати спеціалізації, пов'язані з емоційною підтримкою (клінічна психологія, сімейна психологія), тоді як чоловіки схильні до управлінського консультування або психотерапії для корпоративних клієнтів.

Соціальні гендерні стереотипи визначаються культурними очікуваннями щодо поведінки жінок і чоловіків. Такі стереотипи можуть обмежувати вибір кар'єрного шляху або впливати на самосприйняття студентів. Наприклад, чоловіки в традиційно «жіночій» професії психолога можуть відчувати тиск через необхідність проявляти «м'якість» та емпатію, які зазвичай приписують жінкам.

Гендерні очікування можуть впливати на вибір спеціалізації в психології. Наприклад, чоловіки частіше обирають роботу у сфері психологічного консультування в організаціях або спортивну психологію, оскільки це ближче до суспільно визначених «чоловічих» ролей.

Майбутні психологи різної статі можуть стикатися з різними викликами у професійній соціалізації. Наприклад, чоловіки можуть відчувати більше упереджень на початкових етапах кар'єри, тоді як жінки – під час досягнення більш високих професійних позицій.

Професійні цінності та етичні норми також можуть бути сформовані під впливом гендерних факторів. Жінки-психологи частіше акцентують увагу на емпатії, чутливості до емоцій клієнтів та важливості міжособистісних стосунків, що може впливати на їх підходи до терапії [11]. Чоловіки, з іншого боку, можуть більше орієнтуватися на вирішення конкретних проблем, структурування

сеансів і логічний підхід до вирішення психологічних задач. Гендер також впливає на те, як майбутні психологи розглядають питання етичної відповідальності, розподіл ролей у колективі, а також способи вирішення конфліктів. Стереотипи можуть нав'язувати уявлення про те, що чоловіки мають бути більш «об'єктивними» та «раціональними», а жінки – більш «емоційно чутливими». Це може створювати труднощі у прийнятті рішень та впливати на стиль роботи.

Гендерні фактори мають значний вплив на формування професійної ідентичності майбутніх психологів. Вони визначають вибір спеціалізації, стиль професійної діяльності та кар'єрні перспективи. Для того, щоб подолати гендерні упередження, необхідно виховувати гендерну чутливість і рівність у процесі професійної підготовки майбутніх психологів. Усвідомлення впливу гендерних факторів допоможе майбутнім фахівцям у галузі психології краще розуміти себе, свої цінності та можливості, що сприятиме більш збалансованому та успішному професійному розвитку.

Сучасна психологічна практика відзначається гендерною різноманітністю, що вимагає від майбутніх спеціалістів високого рівня самосвідомості та розуміння впливу гендерних стереотипів і ролей на їхню професійну діяльність. З огляду на це, вивчення гендерних особливостей формування професійної ідентичності у майбутніх психологів є ключовим для забезпечення ефективної підготовки кваліфікованих спеціалістів, здатних адекватно реагувати на потреби суспільства.

Таким чином, гендерні фактори можуть не лише впливати на вибір професії, а й формувати довгострокову професійну ідентичність майбутніх психологів через вплив на самооцінку, рольові моделі, суспільні очікування та вибір спеціалізації.

Список літератури:

1. Бобкова О. С. Гендерна соціалізація в сучасному українському суспільстві, 2015.
2. Вайнштейн Л. М. (2018). Гендерна ідентичність: психологічний аспект. Київ : Наукова думка, 2018.
3. Данилова А. М. Гендерні фактори у виборі спеціалізації психологів. Харків : Видавництво «Основа», 2019.
4. Зінченко, І. В. Гендерні стереотипи та їх вплив на формування професійної ідентичності студентів-психологів. *Проблеми сучасної психології*. Вип. 43, 2021. С. 85–92.
5. Карпов А.В. Рефлексивність як психічне свойство і методика її діагностики. *Психологічний журнал*. 2003. № 5. С. 45–57.
6. Корень Т.О. Професійний розвиток особистості: категоріальне визначення : Зб. наукових праць. Миколаїв : ТОВ «Фірма «Ілон», 2008. Вип. 17: *Психологія освітнього простору*. С. 86–89.
7. Лебедева О. В. Професійні цінності у студентів психології: гендерний аспект. Одеса: Видавництво «Фенікс», 2022.
8. Чернишова, І. Г. Гендерні стереотипи в психології. Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2021.
9. Bem, S. L. *Gender Schema Theory: A Cognitive Account of Sex Typing*, 1981.

10. Eagly, S. J., & Wood, W. Social Role Theory of Sex Differences. In *Handbook of Social Psychology* (pp. 817–855). Wiley, 1999.
11. Hersch, N. M. Professional Values and Gender Differences. *Journal of Professional Psychology*, 2017, 233–245.
12. Marcia, J. E. Development and Validation of Ego-Identity Status. 1966.
13. McLaughlin, B. K. Gender Differences in Career Paths. *Journal of Career Development*. 2018. 125–143.

Uzun V.V., Yablonskyi A.I. GENDER FACTORS AND THEIR INFLUENCE ON THE PROFESSIONAL IDENTITY OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

The article is dedicated to studying gender factors and their influence on the formation of the professional identity of future psychologists. It analyzes how gender stereotypes and social expectations can affect the choice of specialization, the formation of professional values, and the career orientation of students studying psychology.

Professional identity is a crucial aspect of personal and professional development, determining self-esteem, values, and the career path of a specialist. Gender stereotypes, shaped by society, can influence the choice of specialization, professional priorities, and even relationships between psychologists of different genders in the professional environment. The paper analyzes theoretical approaches to the study of gender identity, its relationship with professional values, as well as the practical implications of this influence for future professionals in psychology.

The article explores and examines the influence of gender factors on the formation of the professional identity of psychology students. Specifically, it investigates how gender stereotypes and social expectations impact the choice of specialization in psychology, professional values, ethical standards, and the career paths of future specialists. The differences between men and women in professional self-determination and the impact of these differences on the learning process and further professional development are also considered. The article analyzes both quantitative and qualitative data obtained through surveys and interviews with students. The purpose of the study is to identify the main gender factors influencing professional identity and analyze how these factors manifest at different stages of psychologists' preparation. The research involves the use of both quantitative and qualitative methods for data collection, including surveys of psychology students and interviews. Special attention is given to the study of gender differences in the formation of professional values and the choice of specialization.

The research results can serve as a foundation for developing recommendations for improving psychology students' educational programs, particularly by eliminating gender stereotypes and creating an environment conducive to equal professional development, regardless of gender.

Key words: *gender factors, professional identity, gender stereotypes, specialization in psychology, professional values, gender identity, career orientation, psychology students, professional development.*